

Vertimas iš lenkų kalbos – leidinys „Karta” 40, 2004 m. 26-43 pp., straipsnį paruošė Piotr Filiptovski.

Išvertė Nadežda Zajančkovskaja

Zofija Tiškevič Potocka – aštuntajame 20-ojo amžiaus dešimtmetyje pradėjo rašyti Tiškevičių šeimos kroniką „Praėjusio amžiaus aidas. 19-20 amžiai. Mano atsiminimai.“ Tai 8 tomai, keli šimtai rankraščio puslapių, papildyti 25 aplankais iš Tiškevičių, Potockių, Liubomirskių ir Zamoiskių šeimų archyvų.

Ši ištrauka yra iš Zofijos atsiminimų, kurie saugomi Varšuvos BN (lenk. *Biblioteka Narodowa*) rankraščių skyriuje.

Lentvario rezidencija (lenk. *Rezydencja Landwarow*)

Zofija Tiškevič Polocka

[...] Mano tėvas, Vladislovas Tiškevičius, 1886 metais baigęs Peterburgo Teisės mokyklą, persikėlė į Rygą, kur dirbo Teisingumo ministerijos stažuotoju, o vėliau teisėju. Palaikydamas gerus santykius su vietos lenkais, susidraugavo su Konstantinu Liubomirskiu, kunigaikščio Eugenijaus Adolfo iš Krušinos (lenk. *Kruszyna*) sūnumi.

Vieną kartą mano tėvas pamatė pas savo draugą labai gražios moters nuotrauką, negalėjo atitraukti nuo jos akių ir ištarė be užuolankų: „Ta ir ne jokia kita bus mano žmona“. Neįtarė jis, kad tai Konstantino sesuo - Marija Kristina. Tėvas tuoj pat užsigeidė gauti tą nuotrauką, kas tais laikais buvo visiškai nepriimtina ir ne taip paprasta.

Konstantinas ilgai svarstė ir abejojo, bet tėvas vis gi gavo iš jo tą nuotrauką su sąlyga, kad niekam jos nerodys. Tėvas užsakė nuotraukai specialų, paties sumanytą rėmelį, su balta šilkinė užuolaidėle, kuri slėpė panelę nuo nepageidaujamų žvilgsnių. Atostogas ponai praleisdavo kartu Lentvaryje, Vokėje, Palangoje ir Kretingoje, taip pat Varšuvoje, kur tėvas buvo pagerbtas kvietimu į kunigaikščio Stefano Liubomirskio, šios gimines senjoro, namus. Padaręs ten gera įspūdį ir jo palaikomas, lankėsi Krušinoj, kaip pretendentas į Marijos Kristinos ranką.

Tačiau mergina dar negalvojo apie vedybas – apsupta kiekvieną jos pageidavimą išpildančių tėvų ir keturių brolių meile ir rūpesčiu, ji neskubėjo palikti gimtųjų namų. Mano tėvas atkakliai lankėsi Krušinoj, pasipiršdavo kiekvieną mėnesį, pamažu užkariavo merginos tėvų ir aplinkinių simpatiją, o po keturių metų atkaklaus asistavimo užkariavo ir jos širdį.

Sužadėtuvių įvyko per Kalėdas 1891 metais, vestuvės -1892 metų balandžio 25 dieną [...]

Po vestuvių mano tėvai apsigyveno Lentvaryje, tai privertė tėvą atsisakyti teisėjo pareigų Rygoje ir pereiti teisėjauti į Vilnių. Laikui bėgant, jo visuomeninė - politinė veikla privertė jį atsisakyti ir šių pareigų.

[...] 1892 m. lapkritį jaunieji išvažiavo į sostinę. Karnavalas nusimatė triukšmingas.

Nežiūrint mano motinos padėties, tėvai nutarė dalyvauti visuose to sezono renginiuose [...]

Vasario 7 d. nuvyko į didelį karnavalinį pokylį pas kunigaikštį Stanislavą Kosakovskį.

Mano mama buvo persirengusi Žozefina - Napoleono žmona, o tėvas vengrų kunigaikščiu. Atrodė jie stulbinamai. Deja, pokylio įkarštyje teko jiems grįžti namo ir vasario 8 d. aš išvydau šį pasaulį.



[...] Iškilmingos mano krikštynos įvyko balandžio pradžioje.

[...] Po krikštynų buvau išvežta į Lentvarį. Tėvai turėjo atvykti vėliau, pasibaigus pavasario sezonui.

[...] Mane prižiūrėjo du žmonės: žindyvė Antonina Žukovska, Lentvario vėžėjo žmona, ir auklė Liudvika Metlevič Friedenstal, kuri po vyro mirties, norėdama išlaikyti dvi savo dukreles, tarnavo pas turtingus dvarininkus.[...] Išauklėjo visus Lentvario vaikus ir liko su mumis iki gyvenimo pabaigos, kaip artimas šeimos narys.

[...] 1893 m. tėvas energingai pradėjo administruoti savo turtus. Lydymas žmonos apvažiavo ūkius, folvarkus, girininkijas, tikrino ir domėjosi ūkvedžių bei nuomininkų darbu. Lentvaris, pagrindinė rezidencija, mano tėvą domino labiausiai. Jo padėtis šalia geležinkelio, netoli Vilniaus ir Trakų, ryšio mazgas tarp Varšuvos, Kauno, Virbalio buvo ideali vieta plėtrai. Aplinkui miškai, ežerai.

Tėvas sumanė pastatyti miestą šalia geležinkelio stoties. Nesunkiai gavo leidimą. Nedelsdamas pastatė didelį viešbutį - medinį namą su restoranu, šokių sale, koncertams ir vaidinimams skirta scena. Turtingos žydų šeimos iš Vilniaus

atvažiuodavo į tą viešbutį švęsti savo vestuvių. Savo lėšomis pastatė vaistinę, mūrinį pašto pastatą. Kelios dešimtys dešimtinių žemės išskirta statyti gyvenamuosius namus ir pirmieji namai buvo dovanojami vargšams.

Miestelis vystėsi gana greitai. Atsidarė parduotuvės, lenkų ir žydų dirbtuvėlės, sandėliai...

Namai augo kaip grybai po lietaus [...] Pastatytas naujas stoties pastatas ir keli depo pastatai vagonams ir garvežiams.

[...] Pagrindinėje alėjoje, vedančioje iš rūmų į miestelį, augo jaunas pušynėlis, išsvajota vieta vasarnamiams. Netrukus prasidėjo vilų statybos. Prie kiekvieno namo gėlynas, sporto aikštelė, teniso ir kriketo kortas. Miškelio vidury didelė dengta pavėsinė, kurioje savaitgaliais ir švenčių dienomis grodavo orkestras.

Tos visos naujovės ir patogumai viliojo gausybę žmonių, atvykstančių sezonui su šeimomis iš Vilniaus, Varšuvos, Rygos, Peterburgo ir kitų vietų. [...] Tėvas statė naujas vilas, arčiau rūmų, prie įvažiavimo vartų, prie ežero, miškeliuose. Vilos davė pelną, statybos atsipirko.

[...] Tėvai įkūrė vaikų namus */darželį/* Lentvario rezidencijos teritorijoje, nekreipdami dėmesio į tai, kad tais laikais, 19-ojo amžiaus pabaigoje, Lietuvoje ir Žemaitijoje mokslas lenkų kalba buvo draudžiamas. Už draudimo nepaisymą grėsė bausmės ir tremtis. Tėvai nepaisė draudimų ir iš Varšuvos atsivežė mokytoją, kuri oficialiai mokė vaikus rankdarbių, piešimo, o iš tiesų, slapta mokė juos kalbėti, rašyti, skaityti lenkiškai, dėstė Lenkijos istoriją ir katekizmą. Gerai apmokami rusų žandarai pro pirštus žiūrėjo į tai, o esant reikalui ir artėjant patikrinimui, įspėdavo mus. Tuomet slėpdavom knygas, sąsiuvinius, o vaikai užsiimdavo rankdarbiais.

Vaikų namai veikė iki I-ojo pasaulinio karo.

Rezidencijos teritorijoje, raudoname mūriniame pastate buvo įsikūrusi ligoninė. Ligonius globojo akušerė ir slaugytoja ponia Scaniavska ir daktaras Okuliz, kuriems už darbą mokėjo iš dvaro lėšų. Jie rūpinosi visų aplinkinių gyventojų sveikata. [...] Baigęs Varšuvoje dantų gydytojo mokslus, mano tėvas įrengė dantisto kabinetą ir kiekvieną dieną dvi valandas ryte priiminėjo aplinkinius gyventojus.

[...] Mano mama labai mylėjo arklius. Puiki jojikė nuo vaikystės. Atvykus į Lentvarį įrengė arklides [...]

Žiemos mes praleisdavome Varšuvoje, kur 1894 metais gimė mano brolis Stefanas, būsimas Lentvario šeimininkas. [...] Tais pačiais metais tėvas tapo Šv. Stanislovo Kostki draugijos pirmininku, o vėliau kuravo nervų ir psichinių ligų ligoninę Tvorkose. Šiame garbingame poste jis išbuvo penkis metus. Vieną kartą į savaitę aplankydavo ligonius – domėjosi jų likimais, padėdavo finansiškai, ilgai su jais kalbėdavo.

[...] Sostinėje, Vareckio gatvėje 11 ir 11a tėvai įsigijo du namus [...] ir nutarė gyventi aukštuomenės gyvenimą.

Priėmė daug tarnų [...], kurių puošnios livrėjos buvo mėlynos spalvos su *galūnais*, auksinėmis sagomis su Tiškevičių Leliva. Kasdienis patarnautojų rūbas buvo dryžuotas - mėlynai - baltas.

[...] Daugybė giminių užpilde mūsų [Varšuvos] namus. [...] Pilna buvo tetų, dėdžių, pusbrolių ir pažįstamų, o taip pat interesantų, kas mane ir Stefaną, tuomet dar mažus vaikus, labai trikdė. Nežinojome, kam - pagal tuometinį paprotį - bučiuoti ranką sveikinantis. Suradome nuostabią išeitį: bučiavome kiekvieną atvykstantį.

[...] Priėmimai buvo aukšto lygio. Daug dėmesio buvo skiriama stalo dekoravimui, sidabru ir porcelianui, stiklui. Stalą dekoruodavo sodininkas.

[...] Stefanas ir aš valgydavome vaikų kambaryje, tačiau po pietų, mums buvo leista būti svetainėje ir iš tėvo rankų gaudavom tradicine „kanarką“ (cukraus gabalėlis pamirkytas kavoje).

[...] Prieš atsiguliant miegoti visuomet užeidavom į tėvų kambarį palinkėti jiems labos nakties. Mama apsilvilkusi baline suknele atrodydavo mums nežemiška būtybė. Su ilga, nėrinuota suknele ji atrodydavo nuostabiai.

[...] Po didesnių balių gaudavom dovanų tėvų per šokius laimėtus prizus: pintinėles, skrybėlaites, lietsargių, vėduoklių. Brangesnius daiktus paslėpdavo nuo mūsų ateičiai.

[...] Prieš užmiegant laukdavom tėvo apsilankymo. Niekados mūsų nenuvylė. Paženklindavo mūsų kaktas kryžiaus ženklų.

[...] Didžiojo pasninko metų vykdavo į Vieną, Londoną, Paryžių naujų apdarų pavasario sezonui. [...] Mama buvo viena iš elegantiškiausių to meto ponių.

[...] Taipogi arkliai ir kariatės buvo keičiamos pagal madą. Pamenu, kad mūsų arkliai visuomet buvo būtinai pakirptomis uodegomis ir nukirptais karčiais, o jų kūnus skusdavo specialia mašinėle. Gūnios buvo tamsiai mėlyno audinio su auksiniu Lelivos herbu.

Kariatinė buvo pilna įvairių susisiekimo priemonių. Firma „Rentel“ vis pristatydavo naujų modelių, o senus išsiųsdavome į kaimą, kur jie dar ilgai mums tarnavo.

Kariatės, mus vaikus, labai domino, vienos viduje buvo įrengta daug įvairių dalykų, naudojamų kelionės metu.

[...] 1897-1898 metų žiemą mama laukėsi ir daug laiko praleisdavo namie. Po pietų Stefanui ir man buvo leista kartu su ja būti svetainėje. Atsinešdavome žaislus ir tyliai, kad netrukdytume jos pokalbiui su dėde Stefanu, žaisdavom ant kilimo prie jos kojų.

[...] 1898 metų balandžio 9 d. ankstyvą rytą tėtis atėjo į vaikų kambarį ir nutaisęs paslaptinę miną pranešė mums apie sesers gimimą. Norėjom tuoj pat ją pamatyti ir pakviesti žaisti. Miegojo lopšyje šalia žindyves Piotrovos. Per krikštą gavo Rožės Natalijos Marijos vardą.

Po kelių dienų mums leido aplankyti mamą. Gulėjo lovoje, ant siuvinėtų ir nėrinuotų pagalvių, kaip visuomet graži. Negalėjom atitraukti nuo jos akių. Šešias savaites, laikantis daktarų rekomendacijų, kilmingos damos buvo priverstos leisti dienas tarp lovos ir šezlongo, kad išlaikytų gražią odą ir figūrą.

Sesers gimimas pakeitė mūsų gyvenimą. Paniūnia turėjo visą laiką skirti jai. Mums iš Krušinos buvo atsiųsta ne ką už mus vyresnė Marysia Plenik, nuostabi mūsų tolesnio gyvenimo draugė, su kuria dalijomės ir džiaugsmiais ir rūpesčiais. Greitai

atvažiavo ir prancūzė madmuazelė Jeanne Port iš Nansj. Pradžia buvo sunki ir jai ir mums. Susikalbėdavome gestais, bet praleisdami su prancūze kiauras dienas, greitai perpratom kalbą [...]

1903 metai į mūsų vaikišką gyvenimą atnešė daug naujovių. Man suėjo dešimt metų, Stefanui aštuoneri. Mums buvo leista kartu su tėvais sėsti prie pietų stalo. Dėdės, bet labiausiai tetos, priekabių, kritišku žvilgsnių stebėjo mūsų valgymo manieras ir elgesį prie stalo. Madmuazelė Jeanne diskretiškai stebėjo ir pataisydavo klaidas. Prie stalo mums negalima būdavo kalbėti, o tik trumpai atsakyti į užduodamus klausimus.

[...] Po pietų eidavome pasivaikščioti, pačiužinėti arba į maniežą į jojimo pamokas. Jas lankėme tris kartus per savaitę ir greitai išmokome jodinėti. Juk mūsų laukė nuostabus pasijodinėjimai su mama Lentvaryje.

Mama jodinėdavo Lazenkose, kur buvo įrengti takai jojikams bei su draugais pasiekdavo Vilanovą, Ursynovą, Konstanciną.



[...] Mama su palyda, darydavo ilgus jojimo reidus prieš suplanuota kelionę į Varšuvą. Kelionė buvo numatyta 1903 metų lapkritį ir susilaukė didelio atgarsio. Tėvas tam labai priešinosi, kadangi nebuvo mėgėjas jodinėti, bet nutarė lydėti motiną raitas. Visus aplinkinius nustebino tėvo sprendimas - jie netikėjo, kad tėvai sugebės raiti pasiekti sostinę. Vyko lažybos. Tačiau tėvas visą kelią jojo, nors ir susilaužė kelis šonkaulius.

[...] Po keturiolikos dienų kelionės jie atvyko į Varšuvą, prajodami kasdien 40-50 varstų.

Ir po nepilnų dviejų valandų mama jau buvo pasipuošusi vakarine suknele.

Mama buvo viena pirmųjų Lietuvos amazonių. Kelionė ta plačiai nuskambėjo tam tikruose sluoksniuose. Ypač tarp Vilniaus davatkų, o Šv. Jono parapijos klebonas netgi iš sakyklos viešai pasmerkė mamą.

Tėvas kreipėsi į vyskupą ir kunigas buvo nubaustas.

[...] Visiems Lentvaryje apsilankantiems poilsiautojams ir turistams trūko restorano. Mūrinis pastatas ežero pakrantėje, prie kaskados, gražioje vietoje labai tam tiko. Taip atsirado „Cafe Rivjera“.

Kol kas, kol nebuvo tikro restorano personalo, įdarbinome visus rūmų tarnus kartu su virėju.

Maistas buvo nuostabus, vietą labai pamėgo vietiniai ir atvykstantys smaližiai. Mes taipogi valgydavome čia, atskirame kabinete. Visam sezonui priėmėme aštuonių žmonių ansamblį neapolietiškais rūbais, dainuojančius ir šokančius itališkus šlagerius. Kai vakarais būdavo geras oras, ant Šv. Morkaus aikštę Venecijoje vaizduojančių sielių, apšviestų spalvotais žibintais, vaidino artistai. Daugybė valčių plaukiodavo iki sutemų.

„Cafe Riviera“ sėkmė paskatino tėvus atidaryti teatrą dengtame manieže, kuris vasarą buvo nenaudojamas.

[...] Atlikėjais buvo į Palangą vykstančios arba iš ten grįžtančios pravažiuojančių aktorių trupės.

Aktoriai, priversti persėsti Lentvaryje, noriai nutraukdavo varginančias keliones, pašvėsdami kelis vakarus vietinei scenai, juo labiau, kad galėjo ilsėtis ir maitintis dvaro sąskaita.

[...] Po vasaros sezono vėl buvome Varšuvoje.

[...] 1904 metų lapkritį tėvo iniciatyva, Pramonės ir Prekybos rėmimo draugijos Varšuvos padalinio Pirmininkas susirinko apie du šimtus delegatų iš visos šalies. Buvo priimtas garsusis „Tiškevičiaus memorandumas“ prieš Rusijos vykdomą antilenkišką politiką ir iškelta Lenkijos Karalystės autonomijos idėja. Tą memorandumą gruodžio mėnesį Vladislovas Tiškevičius įteikė Vidaus reikalų ministrui Peterburge.

[...] 1906 metais tėvas iš Varšuvos gavo atstovo mandatą pirmoje Dūmoje.

Tėvo, kaip deputato, veikla nepatiko caro valdžiai. Pasisakė jis prieš žydų pogromus Baltstogėje, kuriuos palaimino vietos valdžia. Dūma greitai buvo paleista, o su ja dingo ir deputatų neliečiamybė, kas paskatino sprendimą išsiųsti tėvą į Archangelską. Mama turėjo jį lydėti kartu su tarnais. Ir tik tėvo draugų iš Peterburgo Teisės mokyklos įsikišimas pakeitė tremties nuosprendį į išvykimą iš šalies. Žandarų lydymas, jis buvo atvežtas prie Rusijos – Vokietijos sienos Virbalyje. Tėvui nebuvo leista apsilankyti Lentvaryje, tik įlipę į traukinį su mama galėjom jį palydėti iki Kauno. Buvo nutarta, kad tėvas apsigyvens Italijoje ir po kiek laiko ten persikels visa šeima.

Mūsų išvykimas į Milaną, kurį mano tėvas pasirinko pastovaus gyvenimo vieta, įvyko 1907 metų vasario gale.

Mums išvykus, rūmai buvo uždaryti, o patarnautojai įdarbinti kitose dvaro vietose iki mums sugrįžtant.

[...] Mums išvykus į Italiją, įgaliotinis Uniechovski (manydamas, kad niekada negrįšime), be tėvų leidimo pradėjo pardavinėti vienkiemius ir turtus/žemes/, pasisavindamas pinigus. Susigriebta buvo tik po namų Vareckio gatvėje pardavimo be mamos leidimo. Įgaliojimai iš jo buvo atimti, tačiau turtai jau nebesusigrąžinti.

[...]

Visuomet buvęs veiklus Varšuvoje ir Lentvaryje, priverstas kęsti tremtį, tėvas nutarė susirasti sau užsiėmimą pagal pomėgius. Atidarė Milane dailės-antikvaro saloną

„Warowland“. Gerai išmanė antikvariatą, ypač senovinę tapybą. Greitai tapo oficialiu šios srities ekspertu.

[...] Salonas greitai išgarsėjo: kultūringas aptarnavimas, „del conte Polacco“ [lenkų grafo] žavesys ir žinios pritraukė daugybę klientų. Nežiūrint į to, kad naujasis darbas tėvą labai įtraukė, jis niekuomet nepamiršdavo mūsų: daug dėmesio mums skirdavo šeštadieniais ir sekmadieniais, o šiokiadieniais po mokyklos užeidavom į antikvariatą žavėtis naujais pirkiniais ir kartu eidavom į cukrainę, esančią Šventosios Margaritos gatvėje. Kartu su tėvu švenčių dienomis lankydavome miesto paminklus, muziejus, dailės galerijas.

[...]

Du metus negalėjome lankyti Lentvaryje.[...] Atvykę ten [1909 metais], aplankėme visus. Ilgai užtrukome, kol pasisveikinome su mūsų arkliais ir jau kitą dieną Stefanas ir aš su mama pradėjome jodinėti.

Po pietų žaisdavome tenisą. Atvykdavo daug žaidėjų.

Mūsų atostogos baigėsi lapkričio 1 d. Po Vėlinių grįžome į Milaną ir pardėjome mokslus.[...]

1911 metais išlaikiau baigiamuosius egzaminus. Buvau pripažinta suaugusia panele ir nutarta paruošti mane naujam vaidmeniui. [...] Pradžioj kirpėjas modeliavo man įvairias šukuosenas. Kai kurios netgi buvo neblogos, tiko mano amžiui, tačiau nepatiko tėvui ir galų gale buvo priimta labai rimta mamos pasiūlyta šukuosena. Bandžiau priešintis, tačiau teko nusileisti.

Toliau garderobas. Madingame salone „Maison Finzi“, prižiūrint šeimininkei, išrinkta keletas modelių įvairioms progoms: rytui, popietei, vakarui. Keletas dekoltootų įvairių spalvų modelių buvo iš garsių Paryžiaus mados namų. Madam Finzi gerai parinkinėjo modelius ir nemėgo, kai jai prieštarauja. Čia mano dideliame džiaugsmui tėvui teko nusileisti.

Prie suknelių turėjome parinkti avalynę, pirštinaites įvairioms progoms, kojines, skėčius nuo saulės, skrybėlaites, rankines, šalius ir tūkstančius įvairių smulkmenų, dirbtines gėles prie balinių suknelių. ...Paltus įvairioms progoms, du angliškus kostiumus [...]

Marysia Plenik buvo nuo šiol mano patarnautoja. Apkrauta didžiausia skrynia ir specialiom skrybėlių dėžėmis, dėklais skėčiams, *neseseriu* tualetinėms smulkmenoms išvykau į ilgą kelionę į Palangą. Turėjau prisistatyti savo krikšto mamai, močiutei Zofijai Tiškevič, kaip abiturientė ir ištekėti pasiruošusi panelė.

Varšuvoje apsigyvenau pas dėdę Stefaną Moniuškos gatvėje. Jo žmona, teta Isija, peržvelgė mano garderobą ir nutarė, kad vakarinių suknelių turiu nepakankamai. Du kartus dėvėti tą pačią suknelę buvo nepriimtina.

Tą pačią dieną nuvykome į geriausias mados namus „Boguslaw Herse“. Trijų aukštų pastatas Maršalkovskos, Kredytovos, Rysios ir Zielionym Placem traukė visų sostinės puošėivų dėmesį, nes čia buvo galima apsivilkti nuo galvos iki kojų.[...] Taip pasiruošusi laukiau atvykstant mamos, kuri turėjo įvesti mane į aukštuomenę.

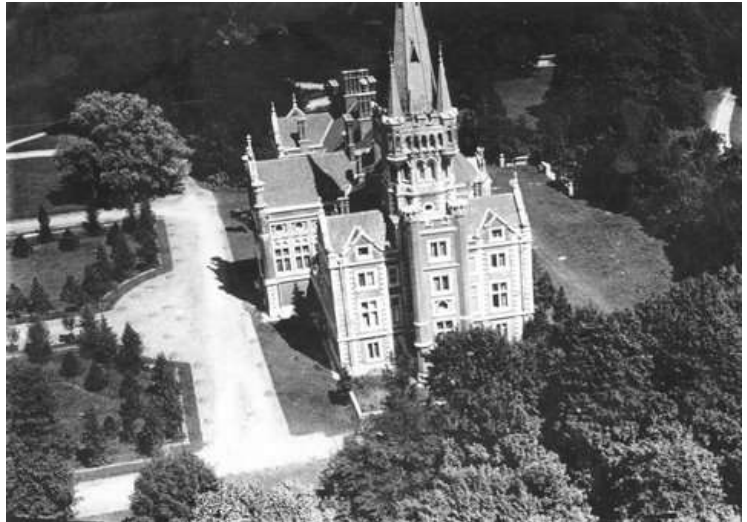
Tuo pat metu supažindinti su tetomis ir iškilėmis sostinės damomis, kad sudarytų apie mane gerą įspūdį.[...]

Mano pirmas balius įvyko Medžiotų klube Kredytova gatvėje 5/7. Nedidelis, tinkantis pirmam išėjimui.

Apsivilkusi buvau baltą suknią su airiškais nėriniais ir raudonai - oranžiniu šaliu.[...] Kaip debutantė atidariau balių, šokdama su Andžejum Zoltovskiu valsą „Prie Dunojaus“. Gerai sušoktas valsas pakėlė man nuotaiką ir iki ryto šokau su įkvėpimu, už ką partnerių buvau gausiai apdovanota gėlėmis.

[...] Po balių sezono vėl buvau Lentvaryje.

[...] 1912 metų vasara buvo mums linksmesnė, kadangi tėvas jau galėjo būti su mumis. Po amnestijos politiniams veikėjams galėjo grįžti namo. Žiemai važiuodavo į Milaną, kur turėjo gerai veikiantį dailės saloną, nešanti nemažą pelną. Tai leido nusipirkti Salsomadziore kurorte valdą su romaniško stiliaus rūmais.



1914 metų liepos pradžioje prasidėjo rusų – vokiečių karas. [...] Vokiečių ir austrų kariuomenės laisvai užiminėjo lenkų žemes, keldamos suirutę. Žmonės, paniškai bėgo nuo karo. Nuo pasienio su visa manta, gyvuliais keliavo į šalies gilumą, į rytus. Begalė bėglių nuo /Vilkaviškio/ ir Kauno perėjo per Lentvarį. Ilsėdavosi dieną ar dvi, kartais ilgiau, tausodami jėgas prieš ilgą kelionę į nežinią. [...] Lentvario rezidencijoje priimdavome juos nakvynei šalia esančiuose pastatuose, bei maitindavome. Gausią giminę ir draugus priimdavome rūmuose.[...]

Tikėjome, kad karas truks neilgiau kaip mėnesį.

[...] Tėvai paskyrė keletą pastatų Raudonojo Kryžiaus ligoninei. Šimtą lovų ligoniams bei sandėlius provizijai, kurui, vaistams. Dvaro arkliai ir vežimai taipogi buvo naudojami ligoninės reikmėms.

Greitai atvyko Lipavos lazareto dalinys su chirurgu vokiečiu daktaru Bremu, keturiomis latvėmis seserimis ir keturiais sanitarais.



Mamos brolis, Konstantinas Liubomirskis, tėvas ir aš pasisiūlėme į pagalbą. Dr. Brema davė darbo visiems.

Budėjimai dažnai būdavo naktimis, kai atveždavo naujų sužeistųjų. Dėdė Konstantinas padėjo prie operacijų ir greitai tapo dešiniąja chirurgo ranka [...] Tėvas tapo ligoninės ordinatorium, be to gydė ligoniams dantis. Darbo turėjo daug.

Mano užsiėmimas buvo mažiau reikšmingas. Vaistinėje, prižiūrima sesutės, dariau tepalus. Kartas nuo karto padėdavau per operacijas. Dr. Brema pastebėjo, kad eterio kvapas manęs negąsdina, perkėlė mane prie sunkiai sužeistųjų. Čia buvo daug sunkaus darbo. Sunkiai sužeistus reikėjo paruošti mirčiai, o sveikstančius gražinti į gyvenimą, sugalvoti užsiėmimų, rašyti laiškus artimiems...

Kai veiksmai fronte įsibėgėjo, pagausėjo transporto su sužeistaisiais [...] Stotyje buvo įkurtas ligoninės filialas sunkiai sužeistiems.

[...] Vieną dieną netikėtai atvyko imperatorienė Marija Fiodorovna su dukterimis Tatjana ir Olga (paskutinio Rusijos caro Nikolajaus II šeima). Su didžiąja kunigaikštienė Marija Pavlovna ir žymia Vyrubova, labai nemiela, pasipūtusia, pabrėžiančia savo artumą caro šeimai dama. Atvyko savo sanitariniu traukiniu. Imperatorienė dar labai graži, nedrąši kiek susikausčiusi, labai liūdna, maloniai su mumis sveikinosi. Gal jau tuomet nujautė tragišką savo šeimos likimą.

Dukros, gražios, betarpiškos, lengvai bendraujančios paliko gerą įspūdį visiems aplinkiniams. Mama, dėdė Kocio ir aš priiminėjome netikėtus svečius, apie kurių atvykimą sužinojome paskutinę minutę. Imperatorienė priėjo prie kiekvieno sužeistąjo, tardama kelis žodžius. Sustojimas buvo trumpas ir traukinys pajudėjo toliau.

[...] Lentvartyje buvo palyginti ramu, karo veiksmai vyko toli.[...] Atėjus žiemai, veiksmai nutrūko, buvo ruošiamasi dideliui puolimui pavasarį.

[...] Į Lentvarį atvyko dragūnų kavalerijos pulkas, vadovaujamas pulkininko Biskupskio, lenko pagal kilnę. Labai gražus, garbingas, mokėjo gražiai elgtis su moterimis. Pulke buvo keletas jaunų karininkų: Bibikov, Mozarovkis ir kazokas Salanik- Krasa. Kilę iš kilmingų Rusijos šeimų. Vakarais leisdavo su mumis. Salanik dainavo rusiškas ir čigoniškas dainas, man akompanuojant fortepijonu. Mozarovskis gražiai šoko ir noriai atlikdavo sudėtingas šokių figūras.

Jų padedami padarėme miškelyje, už ežero, rogių kelią, kuriuo greitai nusileisdavome ant užšalusio ežero. Dažnai nuo greito važiavimo vertėmės per galvas iš rogių, dažnai netgi toliau nuo apsaugos griovio. Iš rūmų važiuodavome virtine, pakinkę arklį. Visi dalyvavome šiame žaidime, netgi mama.

[...] Deja, bloga nuojauta apie jų likimus kankino mus visus, žinia, kad žus mūsų lauke, kai tik pateks į frontą. Pranešta mums buvo apie tragiškus jų likimus.

[...] Netikėtos žinios apie artėjančius vokiečius [1915 metais] išgąsdino mūsų svečius, skubiai paliekančius namus, ypač kai lėktuvai ir cepelinai vis dažniau atskrisdavo į apylinkes, keldami baimę ir paniką. Vienas cepelinas atskrisdavo kiekvieną vakarą ir sukldavo virš rūmų. Bijojom bombardavimo, tai iš namų dažnai iššokdavom kas kaip stovi.

Naktiniai aliarmai pakenkė mano jaunesnės sesers Rožės sveikatai. Iš baimės ji nustojo vaikščioti ir kelias savaites gulėjo lovoje. Mama nutarė išsiųsti ją į Vilnių, Trakų gatvėje turėjome didelius apartamentus, tam atvejui jei teks palikti Lentvarį.

[...] Staiga apsireiškė Rusijos 5 korpuso štabas ir užėmė visą namą. Paliko mums tik jaunesniojo brolio ir mano kambarį ir tėvo kabinetą kaip miegamąjį jiems.

Valgomajame valgydavome kartu su štabo karininkais, kurie vaikščiodami po kambarius stebėjosi mūsų nerūpestingumu, lyg nebūtų karo ir priešas toli, o juk kiekvieną minutę galėjo įvykti katastrofa. Kambariai gražiai įrengti, visur pilna porcelianinių ir sidabrinių niekučių, vertingi paveikslai ant sienų, o prie motinos biusto laiškas vokiečių valdžiai su prašymu nesunaikinti šitų turtų.

Karininkai pasakojo tėvui apie barbariškus „kulturtrėgerių“ veiksmus, naikinant lenkų vertybes, deginant lenkų dvarus. Tėvas klausė nustebęs ir sutrikęs. Štabo šefas privertė tėvus staigiai pakuoti ir išsiųsti turtus į Rusiją. Išskyrė tam vežimus ir vagonus. Kai kuriuos vertingus daiktus užkasėme parke. Visi daiktai prapuolė Rusijoje 1917 metais.

Užkastų daiktų taip pat niekada neberadome. Gali būti, kad juos atkasė tie patys kareiviai. Tik tos skrynios, kurios buvo išvežtos į Vilnių buvo išgelbėtos ir 1920 metai išvežtos į Varšuvą.

Tėvas labai mylėjo Lentvarį. [...] Netilpo jam galvoje, kad visa tai bus prarasta ir sunaikinta. Mums, vaikams, negalima buvo trypti žolynų, o čia kareiviai ne tik trypė žolynus bet ir viską naikino. Pabūklai, lauko virtuvės stovėjo ant tų žolynų. Vaizdas buvo apgailėtinas, o vargšas tėvas vaikščiojo visiškai palūžęs po tuščius rūmus. Išeidavo iš namų, kad viso to nematyti.

Vieną rytą pastebėjom neįprasta sujudimą prie rūmų. Karininkai ir kareiviai buvo paradinėm uniformom. Tikėtasi atvykstant aukšto pareigūno, turinčio apdovanoti nusipelnčius mūsųuose karius. Atvyko aukštaūgis, didingas generolas - Jurijus Romanovas, caro giminaitis.

[...] Tėtis kalbėjo su generolu, kuris teigė, kad viskas vyksta pagal planą, kad Vilnius nebus atiduotas, kad štabas žiemos rūmuose. Nežiūrint to, mūsų jau vyko prie Trakų, mes girdėjome pabūklų griausmą. Kariai ten buvo siunčiami mirti.

Vieną vakarą sėdėjome prieš rūmus, kartu su generolu, kalbančiu apie žiemos planus, kai jam padavė telegramą. Perskaitęs ją išblyško ir palūžusiu balsu tarė „Ostuppenije“ – „Pasitraukimas“.

Kilo panika. Mūsų ligoninė irgi turėjo trauktis, tėvas turėjo vykti kartu su ligonine. Išsiskirimas buvo tragiškas. Nežinojome, ar ilgam išsiskiriame, kada susitiksimė. Rūmai turėjo būti susprogdinti kitą dieną, bet ne vokiečių, o maskolių. Sužinojome, kas tai turi padaryti ir už 100 rublių išgelbėjome rūmus.

Kai jau nebuvo nė gyvos dvasios aplinkui, mama, Genio ir aš išvykome mums palikta brika į Vilnių. Sunkia širdimi palikome mylimą šeimos lizdą.

Kelionė truko ilgiau nei įprasta dėl dažnų bombardavimų. Arkliai nerimavo ir baidėsi ir tik vėlai naktį pasiekėme namus Trakų gatvėje. Suradome visus labai sunerimusius dėl mūsų likimų, kadangi kalbėta, kad Lentvaris jau priešų rankose.

Vokiečių daliniai mynė mums ant kulnų. Gerai aprūpinta kariuomenė be vargo nužygiuodavo didelius atstumus. Kontrastas su rusų kariuomene buvo didelis.

Anksti ryte be mūšio ir šūvio buvo užimtas Vilnius. Kariuomenė ėjo per miestą paradiniu maršu, žmonės bijojo išeiti iš namų.

[...] Pirmas vokiečių okupacijos dienas praleidome laukdami, koks bus naujos valdžios požiūris į lenkus. [...] Pradėjo veikti civilinis biuras miesto teritorijoje, taip vadinamas „Passamt“ – išduodantis pasus ir leidimus. Tam tikru laiku visi gyventojai pakeitė rusiškus pasus į vokiškas „Kennkarty“, su nuotraukomis ir numeriais, ir pirštų atspaudais.

Mamai tai buvo didelių rūpesčių metas, atsakingo darbo laikas. Kadangi, kai kurių Tiškevičių nebuvo, mama rūpinosi jų paliktu turtu.[...] Savo elgesiu imponavo vokiečiams, kurie ją gerbė.

Daugybę šnipinėjimu apkaltintų žmonių ji išgelbėjo nuo kalėjimo ir mirties. Buvo nenugalima. Lengvai gavo leidimą apsilankyti savo dvare ir pastovų leidimą lankytis Lentvaryje, Trakuose, Užutrakyje. Visada ją lydėdavome.

[...] Vokiečiams užimant vis didesnes teritorijas, liko daug neužsėtų laukų, su maistu buvo vis sunkiau.[...] Žmonės mirė iš bado, ypač vaikai.[...] Vieną dieną grupė žmonių įsiveržė į mūsų virtuvę, prašydami maisto. Pamaitinom juos pagal galimybes.

[...] Tik leidžiant laiką Lentvaryje, galėjome valgyti iki soties duonos, sūrio, pieno, sviesto. Kortelės ten negaliojo. Mama gavo valdžios popierių, leidžiantį atsivežti maisto į miestą. Galėjome maitintis sveikiau ir padėti žmonėms.

[...] Dėl sunkumų mama nutarė nuvežti mus į Varšuvą. Buvo tai 1916 metų pabaiga arba 1917 pradžia. Mama dėl turtinių reikalų turėjo sugrįžti į Vilnių.

[1918 m] Tėvas sugrįžo į Krušinę [mamos šeimos dvaras] kur buvome su Stefanu ir Genio. Sutikome jį su džiaugsmu po ilgo išsiskirimo, kadangi per visą karą nebuvo apie jį jokių žinių.

Po pasitraukimo iš Lentvario 1915 metais, tėvas buvo pasiūstas kartu su dr. Bremo ligoninės vilkstine į Persiją. Ten buvo paskirtas Raudonojo Kryžiaus vadovu ir tas funkcijas atliko labai aktyviai iki pat revoliucijos pradžios. Po perversmo naujos valdžios buvo atšauktas į Maskvą. Konfidencialiai susitiko su Dzeržinskiu. Jo dėka gavo visus reikiamus dokumentus kelionei per Suomiją į Švediją. Dzeržinskis buvo toks malonus, kad leido iš banko seifų pasiimti šeimos brangenybes ir davė tėvui palydą.

[...] Į tėvo veiklą I-ojo pasaulinio karo metais atkreipė dėmesį Jozefas Pilsudskis. Jis pavedė tėvui organizuoti Raudonojo Kryžiaus darbą visoje Lenkijoje. Maršalka paskyrė jį Lenkijos Raudonojo Kryžiaus komisaru.

[1920] Tarybinė kariuomenė vis dažniau puolė pasienį. Bet kokia kaina norėjo užimti vis daugiau žemių. Lenkai laikėsi tų vietų kovodami. Pavasarį pavyko nustumti priešą. Aplinkiniai gyventojai galėjo jaustis saugūs. Tai pastūmėjo tetą Ina Tiškevič keliauti į Užutrakį, apleistą 1915 metais. Reikėjo pateikti savo teises į

valdas. Kartu turėjo važiuoti jos duktė Jania Marysenka Tiškevič, į Rusiją išvežto Antonio duktė, ir aš. Norėjau aplankyti Vilniuje mūsų auklę Paniunia...

Gavus tėvų leidimą ir 60 markių tai kelionei, iškeliavau. Kelionė į Vilnių buvo nemokama, nes vyko tuometinio geležinkelių direktoriaus Landsbergio kvietimu, vagone-salone visos kartu valgėme. O šalia esančiame vagone kiekviena turėjome atskirą kupę su lova. Kelionė truko ilgai, per Lydą, kadangi tiltas tarp Vokės ir Lentvario buvo labai apgadintas [...]

Didelį džiaugsmą sukėlė mano atvykimas į Trakų gatvę 11. Suradau ten Paniunia, Mania, visus tarnus baisiai susinervinčius. Beveik badavo dėl Lentvario valdytojo kaltės. Jis apie žmones visai negalvojo. Tarybinės kariuomenės buvimas susuko jam galvą, tikėjosi kad galės užgrobti visą mūsų turtą. Susiorientavusi situacijoje, nutariau viską išvežti į Varšuvą.

[...] Generolų Ščepčyckio ir Rydz – Smigly dėka, gavau leidimą nemokamai išvežti keturis vagonus daiktų. Rydz - Smigly prirašė: „Lydoje tuoj pat perkrauti dėl skirtingų bėgių“.

Nuvežiau Paniunią į Lentvarį, nes ten jai niekas negrėsė, netgi jei ateis rusai. Visus kitus tarnus paėmiau į Varšuvą.

[...] Pasijutau lengviau, kai viskas buvo pakrauta ir traukinys pajudėjo.

[...] Lydoje sužinojau, kad nežiūrint mano protekcijos, negalės perkrauti, nes nėra laisvų vagonų.

[...] Pusbroliai gavo man kambarį kažkokioje lūšnoje. [...] Kai eidavau miegoti, mane užrakindavo. Negalėjau uždegti šviesos, nes kariai žiūrėjo pro langą. Tamsoje žiurkės lakstė po lovą.

[...] Po savaitės gavau vagonus.[...] Mano kelionė truko ilgai, apie savaitę.

Kadangi vyko karo veiksmai, dažnai stovėjome pagalbiniam kelyje. Priimdavau į vagonus daugybę bėglių.

Galų gale alkana ir purvina pasiekiau Varšuvą. Sutiko mane su džiaugsmu, kadangi jau buvo pradėję jaudintis. Išvažiavau trim dienom, o grįžau po trijų savaitių. Tėvą mano poelgis nustebino. Nebarė manęs. Mūsų butas atrodė nuostabiai, kadangi meno kūriniai galėjo papuošti, bet kurį muziejų.

[1922 metai] Gavome su Klemensu Potockiu leidimą tuoktis.

Klemensas, labai jautrus, netgi sentimentalus, norėjo turėti savo namus ir šeimą. Be rūpesčių prabėgo mūsų sužieduotuvių metas. Vestuvės buvo paskirtos rugpjūčio 26 d. Turėjo būti tylios, mažoje medinėje Lentvario bažnyčioje, nes mūrinė dar buvo statoma. Gyvenome mažame administraciniame namelyje, Lentvario rūmai po 1920 metų buvo suniokoti, o ūkis šlubavo.

[1923 metai] Liepa ir rugpjūtis, buvo labai aktyvūs dėl mūsų daugybės svečių. Nebuvo jau priėmimų priešais rūmus, gyvenome keliuose namuose ir ten priimdavome svečius. Pietų ir vakarienės susirinkdavome pas tėvus.

[...] Mūsų gyvenimas buvo įdomus. Prieš pietus susirinkdavome prie ežero, paskui maudynės po kaskada. Valtimis ir baidarėmis plaukėme į pliažą, kur valgėme

nuostabius sumuštinus, pašlakstytus alkoholiu.[...] Po pietų juoda kava pavėsinėje, naudojamoje kaip priimamasis, truputis kalbų ir siesta iki penkių, po to kaimynų lankymas, kelionės į Vilnių nusipirkti skanumynų.[...] Prieš vakarienę užkanda. Vakarienė pas tėvus, truputis kalbų, grįžimas namo arba pasivaikščiojimas aplink ežerą.

Miškelyje stovyklavo čigonai. Pas juos mūsų svečiai ėjo burtis, kas sukeldavo daug nuostabos. Genio visuomet turėjo laiko pranešti čigonei apie mūsų svečių praeitį. Tai buvo stabilus čigonės uždėtis - naivių svečių pinigai.

Tėvas praleisdamas vasarą Lentvaryje, po truputį uždarinėjo savo antikvariatą. Jautėsi vienišas.

[...] Varšuvoje mes su Klemensu gyvenome aktyvų gyvenimą: šokių vakarai, pietus pas draugus arba gimines, vakaronės ambasadose.

Kovą grįždavome į Lentvarį, kur mama išskyrė mums keletą dešimtinių žemės auginti daržoves. Nuveždavome mūsų darbo vaisius į turgų į Vilnių. Buvo tai auksinis verslas, atnešęs daug pinigų. Turėjome savo arklius, kiaules, karves. Klemensas pats važiuodavo į turgų Vilniuje. [...] Po kiek laiko, mamos įgaliotinis, ponas Pavelas, nutarė, kad reikia nutraukti mūsų veiklą. Nepatiko jam mūsų pasiekimai. Norėjo statyti fabriką. Žmonės pasakojo apie jo aferas su miško kirtimu, bet tėvų negalėjome įtikinti. Nutarėme pasitraukti. Nežiūrint į tai, kad buvo mums gerai Lentvaryje, Klemensas turėjo susirasti kitą darbą. Neturėjo jokios profesijos. Sutiko dirbti Breste. Skyrėmės pirmą kartą po vestuvių...

[...] Po Rygos sutarties 1921 metais mūsų žemės dalinai atiteki TSRS, o dalis Lietuvai. Siena buvo keli kilometrai nuo rūmų. Apsaugos pulkas stovėjo mūsų teritorijoje.

Dėl pasienio artumo mama nenorėjo atstatyti rūmų. Sakė, kad gresia karas ir buvimą Lentvaryje laikė laikinu. Gyvenimo lygis vis smuko, niekas netvarkė ūkio. Įgaliotinis vogė, ką galėjo.

1932 metais tėvas susirgo išsėtinė skleroze. Liga vystėsi greitai. Dažnai nepažindavo aplinkinių, mamos, manęs, vaikų. Mama slaugė jį atsidavusi, padedama seno tarno Boleslovo Lelevskio. Vargšas tėvas gulėjo suparalyžiuotas keturis metus.

1936 metų vasaros pabaigoje jo būklės labai pablogėjo, tačiau niekas nesitikėjo tokios greitos mirties rugpjūčio 23 d. Nespėjau atvykti laiku.

Lydėjome jį gražia alėja prie ežero, kuria jis mėgo vaikščioti. Lentvaris buvo jo mylimas kūrinys. Visi apylinkės gyventojai dalyvavo laidotuvėse, netgi rabinas su žydu delegacija. Palaidojome jį koplyčioje prie bažnyčios, dėl kurios statybos jis ilgai kovojo su caro valdžia.

1939-45 metų karas išsklaidė mūsų šeimą ir privertė apleisti Lentvarį visam laikui.

1939 metų rugsėjį Palangos, Kretingos ir Lentvario rūmuose gyveno jų šeimininkai - Tiškevičiai. Karas išsklaidė šeimas: Zofija išvažiavo iš Lentvario iškart prasidėjus karui, Aleksandras Tiškevičius buvo Lietuvoje ilgiausiai - iki 1944 metų, nors po rusų atėjimo negalėjo likti Kretingoje.

Istorija nutrūko. Nėra Tiškevičių Lietuvoje. Rūmuose Palangoj įkurtas Gintaro muziejus. Kretingos rūmuose žemės ūkio mokykla. Parke pastatyti blokiniai gyvenamieji namai. Kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, ten įkurtas muziejus ir žiemos sodas. Lentvario rūmuose buvo įsikūręs kilimų fabrikas. Dabar rūmai stovi tušti.

Zofija Tiškevič Potocka karo metu Varšuvoje turėjo antikvariatą. Jos vyras buvo lageryje, sūnus žuvo konclageryje. Po karo turėjo kioską su kava ir pyragėliais, paskui mažą antikvariatą. Į Lentvarį jau niekada nebenuvažiavo. Mirė 1989 metais. Vienintelis iš giminės į Lietuvą atvažiuoja Alfredas Tiškevičius. Kiekvieną vasarą jis atvažiuoja į Palangą. Nuomoja kambarį kaip turistas (2004 m.).